До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03
Національного університету
"Одеська юридична академія"

65009 м.Одеса, Фонтанська дорога, 23

ВІДГУК

Офіційного опонента – судді Київського районного суду міста Одеси, кандидата юридичних наук, доцента Петренка Володимира Сергійовича на дисертацію Дрогозюк Крістіни Борисівни на тему : "Предмет та суб'єкти доказування у цивільному процесі України та Франції", поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

Актуальність теми дослідження. Дисертація Дрогозюк Крістіни Борисівни присвячена дуже важливій та актуальній теоретичній і практичній проблемі визначення предмету да суб'єктів доказування у цивільному процесі України.

Судове доказування – це важлива складова правосуддя, що відіграє провідну роль в системі цивільного процесуального права.

Вирішення цивільної справи безпосередньо залежить від встановлення судом дійсних обставин даної справи, від досягнення повних, всебічних і об'єктивних знань про права та обов'язки сторін, факти порушення, невизнання чи оспорювання права однієї сторони іншою стороною.

Відповідно до ст. 2 ЦПК України, завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або

оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Виконання завдань цивільного судочинства залежить від встановлення судом у справі об'єктивної істини та правильного застосування норм матеріального і процесуального права. Для цього ст. 12 ЦПК України покладає на суд обов'язок, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, створювати необхідні умови для всебічного і повного дослідження обставин справи.

Така діяльність відбувається в процесі судового розгляду справи в результаті здійснення судом, учасниками справи та їх представниками, доказування у встановленому цивільним процесуальним законодавством порядку.

Як вдало зауважує дисертант Дрогозюк К.Б., в науці цивільного процесуального права питання про визначення предмету та суб'єктів доказування є достатньо дискусійним. Вибір порівняльно-правового характеру дисертації обумовлюється інтеграційними процесами, які ведуть за собою потребу стрімкої адаптації національного законодавства до законодавства країн Європейського Союзу, що зумовили проведення дисертаційного дослідження не тільки на підгрунті вітчизняного законодавства, а також на основі законодавства Франції, та розробки пропозицій щодо удосконалення вітчизняного законодавства з урахуванням окремих положень цивільного процесуального законодавства Франції.

Безумовно, актуальність дослідження зарубіжного цивільного процесу має не тільки наукову, а й практичну значимість. Вивчаючи окремі проблеми вітчизняного судочинства, вчені нерідко звертаються до досвіду правового регулювання аналогічних питань в інших країнах, зокрема, Франції. Це допомагає не тільки визначити шляхи подальшого реформування національного законодавства, а й виявити і усунути наявні недоліки в окремих інститутах.

Дослідження інституту доказування, зокрема предмету та суб'єктів доказування у цивільному процесі, зумовлено можливістю запозичення

українським законодавцем деяких положень цивільного процесуального законодавства Франції, що сприятиме підвищенню ефективності здійснення правосуддя у цивільних справах.

Необхідну ґрунтовність та достовірність дослідження надало висновкам використання дисертанткою значної кількості праць вітчизняних та зарубіжних фахівців, присвяченим окремим проблемним питанням доказування у цивільному процесі.

Враховуючи вищенаведене, можна стверджувати, що дисертантом здійснено якісний науковий аналіз теми, що дало їй можливість досягти вагомих науково-теоретичних результатів, які мають ознаки наукової новизни і можуть бути цінними як для юридичної науки, так і для нормотворчої та практичної діяльності.

Наукова новизна дослідження питання предмету та суб'єктів доказування у цивільному процесі України та Франції пояснюється тим фактом, що проблема визначення предмету та суб'єктів доказування у порівняльно-правовому контексті не була предметом всебічного порівняльно-правового дослідження законодавчого регулювання України та країн ЄС, зокрема, Франції. Дисертація Дрогозюк Крістіни Борисівни певною мірою компенсує цю прогалину.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що воно містить комплексний аналіз проблем, пов'язаних з визначенням суб'єктів доказування, кола суб'єктів доказування, предмету доказування, фактів, які складають предмет доказування та фактів, які виключаються з предмету доказування. В науково-дослідній сфері теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи можуть стати основою для подальших наукових досліджень предмету та суб'єктів доказування як за законодавством України, так і за законодавством Франції.

Висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у законотворчій діяльності, зокрема, у процесі внесення змін та доповнень до ЦПК України. Положення дисертації можуть бути використані

у навчально-методичній роботі, зокрема, при підготовці навчальних посібників і підручників з цивільного процесу, при викладені курсу цивільного процесу, а також при розробці відповідних спецкурсів, що стосуються доказування, в тому числі, предмету та суб'єктів доказування. Висновки та пропозиції, викладені у дисертаційному досліджені, можуть бути використані в практичній роботі органів юстиції, судових органів при вирішенні спорів у конкретних справах тощо.

Ступінь обгрунтованості положень і висновків дослідження. Переважна більшість висновків та наукових положень дисертаційного дослідження Дрогозюк К.Б. є достатньо обґрунтованими та достовірними, оскільки обумовлені використанням сучасної методології пізнання, застосуванням сукупності загальнонаукових та спеціальних методів пізнання (загальнонауковий діалектичний, системно-структурний, формально-логічний, історично-правовий, порівняльно-правовий, метод моделювання та прогнозування), врахуванням новітніх здобутків вітчизняних та іноземних вчених-правознавців, залученням норм чинного цивільного процесуального законодавства України та Франції.

Позитивно характеризує представлену дисертацію, насамперед, різноманітна дослідницька база, в якій використані найбільш авторитетні теоретичні джерела в галузі цивільного процесуального права. Також, авторка провела глибокий аналіз спеціальної літератури, присвяченої проблематиці роботи, що дало можливість сформулювати та обґрунтувати власну точку зору в тій чи іншій науковій дискусії, що ведеться навколо досліджуваних проблем. Основні положення дисертаційного дослідження опрацьовані із залученням значного масиву спеціальної літератури.

Так, сформульовані в дисертації теоретичні висновки опираються на загальні досягнення юридичної науки, в тому числі на результати досліджень таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: В.Д. Андрійцьо, О.В. Бауліна, О.Т. Боннера, Є.В. Васьковського, Н.В. Волкової, Н.Ю. Голубєвої, О.О. Грабовської, К.В. Гусарова, А.Ю. Каламайко, О.Ф. Клейнмана, В.В.

Комарова, К.І. Коміссарова, С.В. Курельова, Д.Д. Луспеника, К.В. Малишева, В.В. Молчанова, Є.О. Нефедьєва, С.В. Пахмана, І.В. Решетнікової, В.І. Тертишнікова, М.К. Треушнікова, С.Я. Фурси, Т.В. Цюри, Ю.С. Червоного, Д.В. Черемного, Д.М. Чечота, М.Й. Штефана, Я.Л. Штутіна, К.С. Юдельсона, Ж. Вінсент, С. Гріншард, Ж.Л. Алперін, Н. Фрісеро, К. Лефорт та ін.

Це, безумовно, збагачує дисертацію та сприяє поглибленню висновків, що в ній містяться.

Об'єкт та предмет дослідження визначені у відповідності до вимог, які ставляться МОН України до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, та дозволяють досягти мети дослідження - дослідження теоретичних проблем предмету та суб'єктів доказування у цивільному процесі України та Франції, а також внесення пропозицій щодо удосконалення національного цивільного процесуального законодавства в цій сфері з урахуванням позитивного законодавчого досвіду Франції. Дисертант побудувала своє дослідження таким чином, щоб сформулювати науково обгрунтовані пропозиції щодо удосконалення законодавства України у сфері предмету та суб'єктів доказування.

Аналіз дисертаційного дослідження свідчить, що дисертаційний матеріал автором було викладено послідовно, логічно, юридично грамотно, що засвідчує її високий науковий потенціал. Робота позбавлена обтяжливих граматичних конструкцій, сприймається легко та цілісно.

Дисертаційне дослідження Дрогозюк К.Б. виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного процесу «Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні» на 2011-2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку Української державності та права» (державний реєстраційний номер 01U006H) на 2011- 2015 роки, а також плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного процесу «Реформа цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні»

на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U01842) на 2016-2020 роки.

Повнота викладу положень дисертації в опублікованих працях. Основні теоретичні положення та висновки дисертації знайшли відображення у 10 наукових статтях, опублікованих у наукових виданнях, що входять до переліку фахових юридичних наукових виданнях (в тому числі, 3 наукові статті у зарубіжних фахових виданнях), 11 тезах доповідей на наукових конференціях та круглих столах. Опубліковані праці достатньо повно відображають основні результати проведених здобувачем досліджень всіх розділів дисертації.

Відповідність дисертації спеціальності, з якої вона подана до захисту. Зміст дисертації відповідає науковій спеціальності 12.00.03, з якої вона подана до захисту.

Структура дисертації Дрогозюк К.Б. за своїм оформленням відповідає вимогам МОН України. Структура логічно витікає з поставлених завдань, обраних обєкту та предмету дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновку, списку використаних джерел та додатків.

Перший розділ присвячено загальнотеоретичним основам доказування у цивільному процесі України та Франції. А саме, у розділі розглядаються теоретико-правові основи інституту доказування у цивільному процесі, а також становлення та розвиток законодавства щодо доказування у цивільному процесі України та Франції.

У другому розділі авторкою досліджується визначення суб'єктів доказування, їх класифікації, роль суду в доказуванні, особи, які захищають власний інтерес, та особи, які захищають права, свободи та інтереси інших осіб, у цивільному процесі України та Франції.

Третій розділ присвячений дослідженню предмету доказування, його

структурних частин, фактів, що складають предмет доказування та фактів, що не підлягають доказуванню у цивільному процесі України та Франції.

Усі розділи за своїм змістом і висновками слід назвати вагомими і вдало викладеними, що дозволило простежити процес втілення ідей і думок автора в тексті наукової роботи, виділити найбільш обгрунтовані позиції, а також питання, які потребують подальшого доктринального дослідження.

В цілому коло окреслених та вивчених у дисертаційному досліджені проблем, мета та завдання дослідження, теоретична та емпірична база роботи, використання прийнятих у юридичній науці методів дослідження дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Дрогозюк Крістіни Борисівни є завершеною науково-дослідною роботою, що містить як цілу низку глибоких теоретичних узагальнень, так і сформульованих пропозицій щодо удосконалення національного законодавства в сфері предмету та суб'єктів доказування.

Особливу увагу привертає ґрунтовний аналіз різних точок зору вчених-процесуалістів стосовно визначення, та мети судового доказування у цивільному процесі України, де автор вказує, що виходячи з даного аналізу, було б більш коректним та повним визначення судове доказування у цивільному процесі України як розумової й процесуальної діяльності учасників справи, їх представників та суду, яка складається з збирання, подання, дослідження та оцінки судових доказів відповідно до способу та порядку, визначеного цивільним процесуальним законодавством, з метою встановлення, доведення фактів (обставин), що мають значення для справи, які входять до предмету доказування та ухвалення законного, обґрунтованого рішення.

Заслуговує на увагу пропозиція дисертанта щодо запозичення окремого положення ст. 7 ЦПК Франції до ст. 77 ЦПК України. А саме доповнити ч. 4 ст. 77 ЦПК України та викласти її у наступній редакції:

«4. Суд не бере до розгляду докази, які не стосуються предмета доказування. Суддя має право прийняти до уваги навіть ті факти, які були

встановлені у процесі судового розгляду, на які сторони спеціально не посилались в обґрунтування своїх вимог або заперечень».

Ми згодні, що це дозволить суду дещо розширити повноваження щодо встановлення фактів, які мають значення у справі та бути більш об'єктивним при обґрунтуванні свого рішення.

Досить аргументованим і актуальним є акцентування уваги автором на ст. 10 ЦПК Франції, в якій зазначається, що суддя має право за своєю ініціативою прийняти будь-які допустимі законом заходи з перевірки доказів, також заслуговує на увагу. Окремий субтитул 2 глави VII ЦПК Франції є цікавим з точки зору активної діяльності суду у доказуванні (ст. 143-174). Позитивним є пропозиція автора доповнити главу 5 ЦПК України окремою статтею під назвою «Заходи з перевірки доказів» наступного змісту:

«1.Фактичні дані, від яких залежить вирішення спору, можуть бути перевірені за клопотанням сторін, представників та інших учасників справи або за ініціативою суду будь-яким допустимим законом способом.

2.Суддя має право за своєю ініціативою вирішувати питання про вжиття будь-яких допустимих законом заходів з перевірки доказів.

3.Заходи з перевірки доказів можуть вживатися на будь-якій стадії провадження у справі до тих пір, поки суддя не буде мати у своєму розпорядженні докази, достатні для ухвалення законного та обґрунтованого рішення у справі.

4.Заходи з перевірки доказів вживаються лише у разі, якщо сторона, яка на них посилається, не має в своєму розпорядженні матеріали, достатні для їх доказування.

Ні в якому разі заходи з перевірки доказів не можуть бути вжиті у разі невиконання стороною свого обов'язку за подання доказів.

5.Вибір заходів суддя повинен обмежувати тими, які є достатніми для вирішення спору, прагнучи обрати з них найбільш прості і найменш дорогі.

Перевірка доказів здійснюється під контролем судді, який розпорядився про її проведення, якщо тільки вона не проводиться їм самим.

Для здійснення заходів з перевірки доказів або контролю за її проведенням суддя вправі виїжджати на місце знаходження цих доказів».

Також цікавою є запропонована автором класифікація суб'єктів доказування залежно від їх функцій на: 1) суб'єктів пізнання (суд); 2) суб'єктів доведення (учасники справи та їх представники). В свою чергу, таку групу суб'єктів доказування як суб'єкти доведення, автор пропонує класифікувати в залежності від заінтересованості у результаті розгляду справи на:

- Особи, які захищають власний інтерес у цивільному процесі (сторони, треті особи, заявник, боржник, заінтересовані особи). Дані особи мають матеріально-правовий та процесуально-правовий інтерес.
- Особи, які захищають інтерес інших осіб у цивільному процесі (представник, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, органи місцевого самоврядування, органи державної влади, фізичні та юридичні особи), вони мають тільки процесуально-правову заінтересованість.

Слід підтримати висновок дисертанта, що у редакції ст. 42 чинного ЦПК України законодавець не відносить представників до учасників справи, що в свою чергу викликає певні заперечення, оскільки представник – це фізична особа, яка діє в межах наданих їй і належним чином оформлених повноважень від імені та в інтересах іншої особи, з метою захисту її прав та охоронюваних законом інтересів в судовому порядку. Крім того представник приймає участь у справі, наділений, відповідно до норм законодавства, правами та обов'язками сторони, яку він захищає у судовому порядку, має процесуальний інтерес у розгляді справи, вступає в цивільні процесуальні відносини з судом тощо. Можна погодитись з пропозицією дисертанта віднести до учасників справи представників, на підставі цього доповнити ст. 42 ЦПК України.

У дисертації викладені й інші положення, які мають наукову новизну, є достатньо обґрунтованими і заслуговують на підтримку.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Позитивно оцінюючи науково-теоретичну і практичну значимість дисертаційного дослідження Дрогозюк К.Б., його наукову новизну та можливість використання пропозицій та рекомендацій дисертанта для вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування, необхідно зазначити, що окремі положення наукової роботи мають спірний характер чи викликають зауваження і вимагають додаткової аргументації в процесі захисту.

1. Уточнення потребує сформульована автором пропозиція щодо загрози застосування судом заходів процесуального примусу у вигляді штрафу. А саме, дисертант підкреслює, що існує можливість позитивного впливу на продуктивність судового розгляду внаслідок запозичення ст. 11, ст. 134 ЦПК Франції, де мова йде про загрозу застосування заходів процесуального примусу у вигляді "астренту". Вимагає уточнення пропозиція доповнити ч. 8 ст. 84 ЦПК України пунктом про судовий штраф. А саме, «…У разі неповідомлення суду про неможливість подати докази, витребувані судом, а також за неподання таких доказів з причин, визнаних судом неповажними, суд застосовує до відповідної особи заходи процесуального примусу, у вигляді штрафу. Суддя встановлює, за необхідністю, під загрозою штрафу, - строк, та, коли це доречно, порядок подання доказів». А саме, на стр. 69 автор зазначає, що у Франції суд може зобов'язати сторони чи третіх осіб представляти конкретні документи, і, якщо вони не виконують цей припис суду у встановлений строк, до них можуть застосовуватися заходи відповідальності (астрент) (ст. 134-141 ЦПК Франції). Далі автор пояснює, що астрент – це прогресивно зростаюча пеня, що стягується суддею який розглядає справу по суті або в порядку термінової змагальної процедури, з метою примусу боржника до виконання зобов'язання або покладання на нього обов'язку. З цього випливає питання – чи пропонує автор застосовувати заходи процесуального примусу у вигляді

фіксованого штрафу чи прогресивно зростаючої пені, як законодавчо закріплено у ЦПК Франції.

2. Значним досягненням автора є вивчення іноземного законодавчого досвіду щодо діяльності суду у процесі доказування в цивільному судочинстві. Так, автор на стр. 67 зазначає, що: «повноваження суду за французьким цивільним процесуальним законодавством у доказуванні є надзвичайно розширеними для змагального цивільного процесу. Суд може за клопотанням сторони витребувати документ, утримуваний іншою стороною або третьою особою (Ст. 11, 138-142 ЦПК Франції), має право з власної ініціативи призначити експертизу (ст. 263-272 ЦПК Франції), викликати сторони для надання пояснень (ст. 184 ЦПК Франції); вимагати надання письмових показань свідків (ст. 200 ЦПК Франції) 3) брати участь при огляді для безпосереднього сприйняття фактів (ст. 295 ЦПК Франції); 5) суддя вправі доручити призначеній ним особі встановити фактичні обставини (ст. 249 ЦПК Франції) тощо.

Практично необмежені повноваження в збиранні доказів надає суду ст. 10 ЦПК Франції, згідно з якою суддя має право на власний розсуд ініціювати будь-які законні дії, спрямовані на перевірку доказів.»

Водночас автор пропонує значно розширити повноваження суду щодо доказування та внести необхідні зміни та доповнення до ЦПК України з урахуванням зазначених положень ЦПК Франції. Проте, чи не сприятиме це послабленню принципу змагальності сторін, який закріплений ст.12 ЦПК України та принципу диспозитивності цивільного судочинства, який закріплений ст.13 ЦПК України.

3. У роботі автором досить широко аналізуються різні точки зору вітчизняних та іноземних вчених-процесуалістів, використовуються матеріали теоретичних висновків. Разом з тим, аргументованість наукових висновків була б значно переконливішою, якби автор підкріплював теоретичні висновки з досліджених проблем прикладами з практики, перш за все судової.

4. Потрібно зазначити, що дисертація містить деякі класифікації, які не мають очевидного практичного сенсу. Наприклад, на стр.9, зазначається, що дістали подальшого розвитку «...положення про основні етапи формування законодавства щодо доказування у цивільному процесі України. Виокремлено такі етапи: 1) XI – XIV століття – судове доказування у період Київської Русі до припинення існування Галицько-Волинського князівства; 2) XV – початок XVII століття – судове доказування у період Руського-Літовської доби; 3) XVIII століття – 1864 рік – судове доказування у період Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій; 4) 1864-1917 роки – судове доказування у період Російської імперії; 5)1917-1991 роки – судове доказування в період проголошення Української Народної Республіки, Західно-Української Народної Республіки; період існування УРСР радянської епохи; 6) з 1991 року – по теперішній час – судове доказування у період проголошення незалежної України у змагальному цивільному судочинстві». Водночас, не обґрунтована мета та практичне значення даної класифікації для цивільного процесуального права України.

Варто зазначити, що висловлені зауваження та рекомендації не стосуються концептуальних положень та висновків дисертації, а навпаки, визначаються дискусійним характером окремих аспектів в межах порушених автором проблем. Відзначені зауваження та уточнення визначають потребу здійснення деталізації автором обґрунтованих ним у дисертації положень під час її наукової діяльності. Враховуючи вищевикладене, вони не впливають на високу оцінку дисертаційного дослідження К. Б. Дрогозюк і не применшують його наукову та практичну цілісність.

Дисертація та автореферат дисертації автора оформлені відповідно до встановлених МОН України вимог і відображають основні положення, зміст та результати дисертаційного дослідження.

Наведене дозволяє зробити висновок, що дисертація Дрогозюк К.Б. «Предмет та суб'єкти доказування у цивільному процесі України та Франції» є завершеною науковою працею, в якій містяться наукові положення та

науково обґрунтовані результати, що розв'язують важну науково-прикладну проблему визначення предмету та суб'єктів доказування у цивільному процесі України та Франції.

Дисертація виконана на належному науково-теоретичному рівні, відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Дрогозюк Крістіна Борисівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право, міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:
кандидат юридичних наук, доцент,
суддя Київського районного суду м. Одеси **В.С. Петренко**

Підпис судді Київського районного суду м. Одеси Петренка В.С. завіряю

Консультант з кадрової роботи
Київського районного суду м. Одеси
Підпис Х.О. Врадій
14.03.2018 р.